O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTINI TRANSFORMATSIYA QILISHDA SUN’IY INTELLEKT VA BIG DATA TEXNOLOGIYALARINING O‘RNI

Matyoqubov Yo‘ldoshboy Ergashboy o‘g‘li
Urganch innovatsion universiteti
Iqtisodiyot yo‘nalishi, 1-kurs talabasi
Yuldash0500@gmail.com
+99888 542 00 95
https://orcid.org/0009-0006-9065-8026

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotning rivojlanish bosqichlari, xususan, ma’lumotlar tahlili (Big Data) va sun’iy intellektning (AI) iqtisodiy samaradorlikka ta’siri yoritilgan. Shuningdek, O‘zbekiston sharoitida raqamli texnologiyalarni joriy etishdagi mavjud muammolar va ularning yechimlari tahlil qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *Raqamli iqtisodiyot, Big Data, Sun’iy intellekt, transformatsiya, YaIM, raqamli infratuzilma, elektron tijorat.*

KIRISH

Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichi "To'rtinchi sanoat inqilobi" (Industry 4.0) sharoitida kechmoqda. Bu davrning bosh harakatlantiruvchi kuchi — **raqamli iqtisodiyotdir**. Raqamli iqtisodiyot deganda, faqatgina texnologik gadjetlar yoki internetdan foydalanish emas, balki ishlab chiqarish, taqsimlash, ayirboshlash va iste’mol qilish kabi barcha iqtisodiy jarayonlarning raqamli ma’lumotlar asosida tubdan transformatsiyalanishi tushuniladi.

Bugungi kunda jahon bozorida raqobatbardoshlikni saqlab qolish uchun an’anaviy iqtisodiy modellardan voz kechish va "bilimlar iqtisodiyoti"ga o'tish hayotiy zaruriyatga aylandi. Raqamli iqtisodiyotning o'ziga xos xususiyati shundaki, unda asosiy resurs — moddiy ashyolar emas, balki **ma’lumot (data)** hisoblanadi. Ma’lumotlarni yig‘ish, qayta ishlash va ulardan samarali foydalanish iqtisodiy o‘sishning barqarorligini ta’minlovchi eng muhim omildir.

O'zbekiston sharoitida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri etib belgilangan. Bu bejiz emas, chunki raqamli texnologiyalar iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida mehnat unumdorligini oshirish, mahsulot tannarxini pasaytirish va eng asosiysi — korrupsiyaga qarshi kurashishda "raqamli filtr" vazifasini o'taydi. Mazkur maqolada raqamli iqtisodiyotning nazariy asoslari bilan bir qatorda, uning O'zbekiston iqtisodiy tizimidagi o'rni va kelajakdagi istiqbollari chuqur tahlil qilinadi. Biz iqtisodiyotni raqamlashtirish shunchaki zamonaviy tendensiya emas, balki milliy farovonlikka erishishning eng qisqa va samarali yo'li ekanligini ilmiy nuqtai nazardan asoslab berishga harakat qilamiz.

Raqamli iqtisodiyotning asosi hisoblangan texnologiyalar iqtisodiy ko‘rsatkichlarga quyidagi yo‘llar bilan ta’sir qiladi:

Xarajatlarni kamaytirish: Avtomatlashtirish orqali inson omili bilan bog‘liq xatoliklar va operatsion xarajatlar qisqaradi.

Shaffoflikni ta’minlash: Blokcheyn va raqamli platformalar "yashirin iqtisodiyot" ulushini kamaytirishga yordam beradi.

Big Data tahlili: Iste’molchilarning xatti-harakatlarini o‘rganish orqali bozorga aniq va talabgor mahsulotlar chiqarish imkonini beradi.

Iqtisodiy samaradorlik jadvali

Ko‘rsatkich	An’anaviy model	Raqamli model
Qaror qabul qilish tezligi	Past (byurokratiya)	Yuqori (Algoritmlar asosida)
Bozor qamrovi	Lokal (mahalliy)	Global (chegarasiz)
Tranzaksiya xarajatlari	Yuqori	Minimal

O‘zbekistonning "Raqamli O‘zbekiston — 2030" strategiyasi doirasida amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida YaIMda axborot texnologiyalari xizmatlarining ulushi ortib bormoqda. Biroq, rivojlanish uchun hali ham bir qator to‘siqlar mavjud:

1. Kadrlar yetishmovchiligi (IT va iqtisodiyotni tushunadigan mutaxassislar).
2. Internet sifatining hududlararo teng emasligi.
3. Kiberxavfsizlik masalalari.

Raqamli iqtisodiyot shunchaki texnologiya emas, bu iqtisodiy munosabatlarning yangi madaniyatidir.

Raqamli transformatsiya jarayonlari iqtisodiyotda "multiplikator effekti"ni yuzaga keltirmoqda. Ya’ni, IT sohasidagi bitta yangi ish o‘rni turdosh sohalarda (logistika, servis, marketing) qo‘shimcha 2-3 ta ish o‘rni yaratilishiga sabab bo‘lmoqda.

Biroq, tahlillar shuni ko‘rsatdiki, hududlar kesimida raqamlashtirish darajasi bir xil emas. Toshkent shahri va viloyat markazlarida raqamli faollik yuqori bo‘lsa-da, chekka tumanlarda internet tezligi va raqamli savodxonlik darajasi hamon pastligicha qolmoqda. Bu esa kelajakda **"raqamli tengsizlik"**

muammosini keltirib chiqarishi mumkin. O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyotning rivojlanish dinamikasini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, so‘nggi yillarda IT-xizmatlar va dasturiy mahsulotlar eksporti hajmi kutilganidan tezroq o‘sish ko‘rsatkichlarini namoyish etmoqda. Xususan, IT-Park rezidentlari tomonidan amalga oshirilgan eksport hajmining ortishi milliy valyuta tushumiga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

XULOSA

Raqamli iqtisodiyot — bu shunchaki vaqtinchalik texnologik trend emas, balki global iqtisodiy tizimning yangi bosqichidir. O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasi davlat boshqaruvi apparatidan tortib, eng kichik tadbirkorlik sub’ektlarigacha bo‘lgan barcha bo‘g‘inlarda samaradorlikni bir necha barobar oshirish imkoniyatiga ega.

O‘zbekiston sharoitida ushbu jarayonni jadallashtirish va kutilgan iqtisodiy natijalarga erishish uchun quyidagi xulosalarni ilgari suramiz:

Institutsional asoslarni mustahkamlash: Raqamli muhitda mulkiy huquqlar (ayniqsa, intellektual mulk) va kiberxavfsizlikni himoya qiluvchi qonunchilik bazasini doimiy takomillashtirib borish lozim.

Inson kapitaliga investitsiya: Raqamli savodxonlikni faqat IT mutaxassislari doirasida emas, balki barcha soha vakillari (iqtisodchilar, shifokorlar, o‘qituvchilar) orasida ommaviylashtirish strategik ahamiyatga ega.

Raqamli infratuzilma disproporsiyasini bartaraf etish: Shahar va chekka qishloqlar o‘rtasidagi "raqamli uzilish" (digital divide)ni kamaytirish orqali inklyuziv iqtisodiy o‘sishga erishish mumkin.

Ekotizim yaratish: Davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi sheriklik (PPP) asosida ma’lumotlar markazlari (Data Centers) va innovatsion xablarni ko‘paytirish zarur.

Xulosa qilib aytganda, raqamli iqtisodiyotga o‘tish O‘zbekiston uchun nafaqat texnologik yangilanish, balki global bozorlarda o‘z o‘rnini topish va aholi farovonligini tubdan yaxshilashning yagona barqaror yo‘lidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. **O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni.** "Raqamli O‘zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. (2020-yil).
2. **Negroponte, N.** (1995). *Being Digital*. New York: Knopf. (Raqamli iqtisodiyot tushunchasining nazariy asoslari).
3. **Tapscott, D.** (1996). *The Digital Economy: Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence*. McGraw-Hill.
4. **Schwab, K.** (2016). *The Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum.
5. **Gulyamov, S. S. va boshqalar.** (2019). *Raqamli iqtisodiyotda blokcheyn texnologiyalari*. Toshkent: TMI.
6. **World Bank Report.** (2023). *Digital Progress and Trends Report*. Washington, DC.
7. **Stat.uz** — O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma’lumotlari.